

Geletterdheid: van enkelvoud naar meervoud

Digitalisering geeft verrijking

Tijdens het congres over leesbevordering en leesgedrag dat plaatsvond op 23 en 24 mei te Utrecht kwam het begrip 'geletterdheid' veelvuldig ter sprake. Professor Ronald Soetaert, verbonden aan de universiteit in Gent, leidde het publiek van het enkelvoudige concept van geletterdheid naar een meervoudig concept. Volgens Soetaert is geletterdheid een construct, iets dat pas betekenis krijgt in een bepaalde context. Joyce Vermeeren sprak met hem over de revolutionaire veranderingen die teweeg worden gebracht door de computer.

Traditioneel verwijst geletterdheid vooral naar het kunnen lezen en schrijven (met nadruk op het boek) en naar kennis hebben van culturele en literaire inhouden. Het lijkt erop alsof in deze digitale tijd geletterdheid ten onder dreigt te gaan in de multi-media hype. Soetaert ziet de multi-media echter niet als een bedreiging maar als een verbreding van geletterdheid. Soetaert: "De traditionele betekenis van geletterdheid is een enkelvoudig concept, waarbij het boek centraal staat. We moeten ons echter realiseren dat dit enkelvoudige concept pas ontstond bij de uitvinding van de boekdrukkunst. Daarvoor was er een zeer lange traditie van orale en visuele cultuur. Door middel van geluid en afbeeldingen werden verhalen verteld en informatie doorgegeven. De opkomst van het boek bracht een maatschappelijke revolutie teweeg. In het begin had men dit niet door, drukken was toch hetzelfde als overschrijven? Maar toen boeken bereikbaar werden voor alle bevolkingsgroepen, vond er al snel een verschuiving plaats in de sociale verhoudingen. In den beginne was het Woord, daarna het schrift, dan het boek en nu de computer. We moeten onder ogen zien dat het scherm het nieuwe medium is dat onze wijze van denken, lezen, schrijven en handelen zal transformeren.

In feite geeft de computer ons de mogelijkheid om tekst, geluid en afbeeldingen samen te voegen. Wat is hier mis mee? Al onze zintuigen worden aangesproken en we kunnen zelfs doorklikken om meer informatie of commentaar te krijgen over een bepaald aspect of mee te doen aan een discussie. Computertechnologie digitaliseert onze cultuur, dit is geen bedreiging van een traditie maar een verrijking. Het is kortzichtig om steeds te wijzen op commerciële uitwassen als onnozele spelletjes en wrede videofilms, zulke uitwassen bestaan ook in boeken. De computer is een belangrijke sprong in onze cultuur, vergelijkbaar met de uitvinding van de boekdrukkunst. Woord en beeld hebben elkaar weer gevonden, samen zullen ze onze maatschappij verder bepalen."

Van enkelvoud naar meervoud

Onder invloed van de multi-media is het niet meer mogelijk om vast te houden aan het enkelvoudige concept van de culturele geletterdheid. De media geven ons instrumenten om geletterdheid in een, zoals Soetaert het noemt, meervoudig concept te zien. Wat houdt dit in? Soetaert: "Geletterdheid is een construct dat pas betekenis krijgt in een bepaalde context. Laten we als voorbeeld twee bekende verhalen nemen, die over Robinson Crusoe en Don Quichot. Een docent kan deze boeken op een traditionele wijze in de klas behandelen: achtergrondinformatie geven over de schrijver, het boek en de maatschappelijke context, gelardeerd met het lezen van enkele stukken tekst. Deze wijze gaat voorbij aan de verschillende interpretaties van het werk in de verschillende media en de visies van verschillende bevolkingsgroepen. De vraag die de docent aan zijn leerlingen kan stellen is: hoe

leven deze personen verder in de huidige populaire cultuur? Wat vind je ervan terug in films, strips, muziek, kinderverhalen, theater. De tienerfilm 'Blue lagoon' bijvoorbeeld grijpt rechtstreeks terug op het thema van Robinson Crusoe. Hoe kijken blanken, zwarten, vrouwen tegen Robinson Crusoe en Don Quichot aan? Voor blanken was Robinson Crusoe een held, voor zwarten was hij de eerste kolonisator. Geletterdheid wordt zo een construct dat pas zijn betekenis krijgt in een bepaalde context vanuit een bepaald perspectief. Deze constructen bepalen onze visie, onze manier van denken. Door te achterhalen hoe deze constructen worden geconstrueerd, wordt het concept van geletterdheid verbreed. Geletterdheid houdt traditioneel in dat je in staat bent om teksten in een historisch-cultureel kader te plaatsen en verbanden te zien. De leerling doet hier meer. Hij wordt gedwongen om verschillende constructen van één thema te onderzoeken en uiteindelijk te komen tot een presentatie van verschillende perspectieven. Binnen het kader van dit meervoudige concept van geletterdheid kan de leerling zijn eigen mening geven."

Essays in beeld

Soetaert is van mening dat de computer veel meer is dan een vervanger van het boek. Net zoals de televisie eerst werd beschouwd als een 'doorgeefluik' voor informatie, een vervanger van de krant en de radio, begon de televisie al snel ons gedrag te bepalen. Soetaert: "Neem de groentekar die vervangen werd door de vrachtwagen en het vliegtuig. Hierdoor kon het hele jaar door alle soorten groente en fruit geleverd worden, ook exotische. Ons eetpatroon is door de nieuwe vervoerstechnologie sterk veranderd. Zo zal ook de computertechnologie ons leven veranderen. Onze maatschappij wordt nu nog grotendeels beheerst door de boekdrukkunst. Als je om elf uur 's ochtends een klaslokaal binnen loopt, wordt overal ongeveer hetzelfde gedaan: leren lezen en schrijven in de standaardtaal en het leren van de nationale geschiedenis en literatuur. Door de digitalisering vervagen alle grenzen, niet alleen tussen de traditionele onderwijsvakken maar ook tussen instituten. De muren van scholen, bibliotheken, concertgebouwen, theaters en musea zullen doorbroken worden omdat al hun aanbod bereikbaar is op één scherm. De klas wordt een virtuele ruimte waarin contact

mogelijk is met andere personen en andere instellingen. De computer creëert een nieuwe omgeving. De rol van de docent verandert van conservator van kennis naar begeleider, de 'system operator' die het leren op gang houdt en adviezen geeft hoe de weg te vinden in de virtuele ruimte. Ook zullen er nieuwe vormen van kunst ontstaan. Jongeren zullen iets anders willen doen dan een roman schrijven of een beeld boetsen. Zij zullen alle media gaan integreren, gaan 'samplen'. Grenzen zullen voor onze ogen vervagen. Alles zal ook steeds sneller gaan. Vragen smelten als sneeuw voor de zon omdat ze worden ingehaald door de technologie. Vijf jaar geleden was het op onze universiteit nog een discussiepunt of iedereen een e-mailadres moest hebben. Sommigen vonden dit niet nodig. Nu is dit een achterhaald probleem, zonder e-mailadres heb je nauwelijks nog een identiteit. Boeken zullen niet verdwijnen maar sommige functies van boeken zullen door de computer overgenomen worden.

Nieuwe geletterdheid

De digitale mogelijkheden zullen leiden tot een nieuwe vorm van geletterdheid. Volgens Soetaert kijken we nog te veel vanuit het perspectief van het enkelvoudige concept van geletterdheid naar de nieuwe media. Ook proberen we met de taal van de oude media de nieuwe media te beschrijven. Soetaert: "Jongeren groeien op met de computertechnologie. Ze ontdekken de wereld via internet, via chatten, door het spelen van games, in de muziek. Hun ontluikende geletterdheid vindt plaats in de digitale wereld. Hun creativiteit en inspiratie zoeken ze in een nieuwe omgeving. We zijn bang dat kunst en literatuur gaan verdwijnen maar misschien kijken we wel verkeerd. We zoeken naar romanhelden in teksten en boeken maar we slaan de computergames over. Misschien blijkt daar wel een nieuwe Dostoevski of een Hitchcock op te staan. De kunst zal zich in een andere richting ontwikkelen. Hoe is nog onduidelijk maar uiteindelijk zullen nieuwe meesterwerken ontstaan."

Literatuur

Belle, Guy van & Ronald Soetaert, Schermen met geletterdheid. In: *Tsjip*, jaargang 4, nummer 3 en 4.